

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПАРАЗИТО-ХАЗЯЇННИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ АНТРОПОГЕННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОСИСТЕМ В УКРАЇНІ

О.П. Житова¹, Л.Д. Романчук²

^{1,2}Житомирський національний агроєкологічний університет, Старий бульвар, 7, Житомир, 10008 Україна

На сьогодні в умовах сучасної антропогенної трансформації екосистем, дослідження взаємовідносин в системі паразит-хазяїн, зокрема на видовому, організменному та популяційному рівнях, стає надто актуальним. Стабільність паразито-хазяїнних відносин є досить відносною та підтримується певними екологічними умовами. Формування взаємовідносин в системі паразит-хазяїн контролюється ендегенними (чисельність хазяїв та паразитів) та екзогенними (абіотичні, антропогенний вплив) факторами [1]. В умовах антропогенного впливу на екосистеми відбувається зменшення чисельності одних видів паразитів або ж їх зникнення, поява натомість інших, збільшення частки полігостальних видів, розширення кола їх хазяїв. Враховуючи зміни структурно-функціональної організації водних і наземних екосистем [2], особливого значення набувають дослідження змін у системі «паразит – хазяїн» .

Донині особливої уваги потребує вивчення трематод (Trematoda Rudolphi, 1808) – збудників ряду небезпечних захворювань тварин і людини, які займають особливе місце серед паразитичних червів, що обумовлено їх видовим різноманіттям, чисельністю та високою екологічною пластичністю. Антропогенний вплив супроводжується зміною чисельності гельмінтів на фоні збіднення видового складу проміжних хазяїв-моллюсків, зменшення їх чисельності. Також суттєво погіршуються умови існування риб та інших гідробіонтів, зокрема водних та амфібіонтних комах – других проміжних хазяїв багатьох видів трематод [3]. Як свідчать результати досліджень [3] за останні роки найбільшого збіднення зазнала фауна трематод, остаточною хазяями яких є риби. За сучасних екологічних умов провідна роль у поширенні трематод належить птахам, які відрізняються екологічною пластичністю та різноманітністю трофічних зв'язків [3].

Незважаючи на певні напрацювання в еколого-паразитологічних дослідженнях, залишаються відкритими питання залежності зараженості проміжних хазяїв-моллюсків від стації їх мешкання, враховуючи ступінь ізольованості водойм від джерела інвазії, особливостей фітоценоза, забруднення водойм органічними, мінеральними речовинами, а також радіонуклідами. Доцільним є також дослідження сезонної динаміки зараженості гідробіонтів на тлі глобального потепління клімату Землі, у тому числі зміни погодних умов в Україні за останні десятиліття. Важливим є також вивчення ролі різних груп тварин – хазяїв почергових поколінь тварин у циркуляції трематод із урахуванням антропогенної трансформації водних екосистем.

Залишається одним із важливих завдань вивчення можливості змін перебігу циклів розвитку трематод у бік скорочення або збільшення спектру проміжних хазяїв в умовах наростання антропогенного тиску, особливо на території Українського Полісся (меліорація, добича бурштину, зростання забрудненості водойм тощо). Необхідно відмітити, що вперше явище мінливості форми зв'язків паразитів і їх хазяїв під впливом меліорації було відмічено у гельмінтів диких птахів [2].

Еколого-паразитологічні дослідження в умовах посиленого антропогенного тиску є вкрай необхідними, оскільки отримані дані щодо зміни екологічних режимів існування паразитів, особливо тих які мають епізоотологічне та епідеміологічне значення, їх хазяїв в умовах сукцесійних процесів та агробіоценозів, нададуть можливість прогнозування зміни чисельності паразитів і забезпечення своєчасної розробки профілактичних заходів задля попередження спалахів небезпечних трематодозів.

Література

1. Бычкова Е. И. Экологические аспекты формирования взаимоотношений между гельминтами и хозяевами в условиях антропогенного воздействия на экосистемы / Е. И. Бычкова // Тр. IV междунар. науч. конф. посвящённой 125-летию со дня рождения академика К. И. Скрябина и 70 –летию кафедры медицинской биологии и общей генетики Витебского гос. мед. ун-та. – Витебск, 2004. – С. 63–65.
2. Бычкова Е. И. Формирование паразито-хозяинных отношений в условиях антропогенного воздействия на экосистемы / Е. И. Бычкова // Докл. АНБ. – 1993. – Т. 37, № 2. – С. 169–172.
3. Житова О. П. Паразито-хазяїнні відносини у системі трематоди – прісноводні гастроподи (на прикладі Українського Полісся): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора біол. наук: спец. 03.00.25 / О. П. Житова. – К., 2015. – 47 с.